

S skalo iz oči v oči

Novica, da se je v skalah v bližini domačega kraja smrtno ponesrečil Franček Knez, me je presenetila in močno ganila. Vest, da se je Frančku Knezu moglo zgoditi kaj takšnega, povrh vsega v skalni vzpetini sredi domačih gričev, je na vse, ki smo ga poznali in pripadamo skupni generaciji, udarila kakor strela z jasnega neba.

Franček Knez
Foto: Janez Skok

Seveda vsi dobro vemo, da se nesreča lahko zgodi kadarkoli in tudi v najpreprostejšem domačem zakotju. Pa vendar, zaradi vsega, kar je v gorah in v nevarnih stenah doživel Franček Knez, ki je sodil med najboljše plezalce, kar jih pozna svetovni alpinizem, česa takšnega nisem pričakoval. Ni bil le plezalec, ki je opravil izjemno zahtevne vzpone v domačih in tujih stenah z zavzetostjo, pripravljenostjo in z občutkom, ki mu v vsej alpinistični srenji ni bilo para, ampak je vedno plezal tudi premišljeno in nadzorovano, kolikor je to v alpinizmu in v skrajnih razmerah mogoče. Tudi ko gre za vzpone v Himalaji, je sodil med tiste, "ki se vračajo". Tako je sam v knjigi *Ožarjeni kamen* zapisal besede, ki mu jih je ob tragičnem izginitju Boruta Berganta med skupno odpravo na Jalung Kang (leta 1985) izrekel drugi član odprave. Franček

Knez se je prav gotovo sto in enkrat znašel v veliki nevarnosti in skrajnih razmerah, vendar je vsem, ki smo ga poznali, dajal vtis, da ga imajo zvezde rade, da si skalo gledata iz oči v oči že od nekdaj, ker sta si bližu in ker takšni ljudje v kamnu lahko "uzremo lastno podobo". Tako je napisal v omenjeni knjigi, ki je polna strnjениh, a iskrenih in globoko izpovednih misli. Knjigo je uredil Urban Golob in je leta 2009 izšla pri založbi Sanje.

Frančka Kneza sem prvič srečal v gorah, ko sva s solcem Rajkom Nočem z Jesenic plezala Čopov steber v Triglavski severni steni. O Frančku, ki je bil sedem let starejši in takrat, leta 1980, že uveljavljeni vrhunski plezalec, znan po nekaterih imenitnih vzponih pri nas doma, v Zahodnih Alpah in v Peruju, smo seveda že slišali in ga visoko cenili. V prvi votlini že visoko v Steni sva dohitela njuno navezo, ko je Franček s so-plezalcem plezal novo smer, po črni in previsni počki proti levi, na osrednji raz stebra. Njuna nova smer je bila videti strma, a kratka in na videz nepomembna v primerjavi s klasično Čopovo in Paulino smerjo po osrednjem steburu. A takšen je bil Knezov pristop do nekaterih izbranih sten v naših gorah, do Triglavske stene in do Križevnika v Kamniško-Savinjskih Alpah, še posebej znanega po odlični skali. V Triglavski steni je ob klasičnih preplezal več deset novih smeri, včasih po komaj vidnih naravnih prehodih in v različno velikih predelih Stene, ki jih neizkušeno oko sploh ne zazna in predstavljajo posamezne izseke velike stene. Takšno plezanje novih smeri, ki se ponekod začnejo šele sredi stene in vodijo nekam po svoje, je mnoge spravljal v zadrego, ker so bile smeri brez razvidne geometrijske strukture in celostne, smiselne "linije".

To je bil Frančkov pristop do alpskega skalnega plezanja, ki se ni oziral na tradicionalne oblike, ampak je v ospredje postavjal gibalno spretnost plezanja, iskanje naravnih razčlemb v steni in skoraj nekakšno spajanje plezalčevih gibov, čutenja, pameti in spretnih rešitev z obliko skale in njeno fizično prisotnostjo. V tem pogledu je bil Franček Knez zelo poseben plezalec, ki ga je težko opredeliti z običajnimi kategorijami. Ni znal učinkovito skrbeti za svojo medijsko in mednarodno odmevnost. Plezal je s srcem, gibalno zelo spretno in z nekakšno čarovniško močjo, ki jo lahko primerjamo z izkušnjami šamanov. Da, bolj kot klasičnemu

himalajskemu alpinistu stare vrste in bolj kot športnemu plezalcu novega kova je bil morda še najbolj podoben plezalcu šamanu, ki se z ubranim plezalnim gibanjem in duševno močjo poistoveti s steno in v njej prepleza običajnim očem vidne in nevidne naravne prehode iz preprostega veselja, da bi našel popolno obliko vertikalnega premikanja in lastno podobo v bivanju narave, v izbranih predelih kamnitih in ledenih gora.

Drugič sva ga srečala spet s sošolcem Edom Kozorogom iz Tolmina med plezanjem Internacionalne smeri v Ospu spomladi leta 1981. Ko sva se z Edom po uspešno preplezani smeri popoldne vrnila pod steno,

Konec sedemdesetih in v prvi polovici osemdesetih let, ko se je kakovost alpinizma na Slovenskem visoko dvignila in zapisala vrhunške rezultate na svetovni ravni, je tudi Franček Knez izstopal in mu po kakovosti in obsegu plezalnih vzponov dejansko ni bilo para. Imam pa vtis, da se izjemnosti njegovih plezalnih tur zares zavedamo le pri nas doma. S kolegi plezalci iz Slovenske Bistrice, nato pa v zlati navezi s Silvom Karom in Janezom Jegličem, je pri nas in v svetu splezal več vrhunskih vzponov, od Zahodnih Alp in Dolomitov do Patagonije, Karakoruma in Himalaje. Tudi na priljubljeno Paklenico pod Velebitom na Hrvaškem ne smemo pozabiti. V zbirki Knezovih

sem videl Frančka Kneza, kako sam in brez vrvi pleza v desnem, poraščenem delu stene, že precej visoko, kjer ni bilo do takrat nobene znane smeri. Njegov soplezalec se je medtem že spustil v vas na pivo ali kozarec refoška. Da, tudi v malih, a nič manj pomembnih oblikah vedenja je Knez napovedoval nov pogled na plezanje: ni mu bilo dovolj preplezati eno smer na dan. Tudi med pristopom je včasih izkoristil priložnost in spotoma preplezal kako smer. Pozneje je tudi sestop opravil po plezalni smeri, namesto naokrog po stezi. Predvsem pa je vpeljal intenzivni trening oziroma telesno pripravo na zahtevnejše vzpone, dobro formo pa je skušal vzdrževati vse leto. To je, v primerjavi s starejšo gorniško in nekoliko romantično obliko alpinizma, pomenilo nov pristop. S soplezalcem, Jožetom Zupanom, sta bila v tem velika novost.

vzponov, ki skupaj obsega sedem tisoč smeri, najdemo legendarne in resnično skrajno zahtevne podvige v gorah in stenah, katerih imena so že sama po sebi za vse, ki alpinizem poznajo, dovolj izpovedna: Grandes Jorasses, Eiger, Matterhorn, Dru v Zahodnih Alpah. Vzpon po Ameriški smeri na Huascarán v Andih, novi vzponi na Chachrarajo in Chopicalqui v Peruju in več prvenstvenih smeri v pravljicnih gorah v Patagoniji: Fitz Roy, Cerro Torre, Torre Egger. Plezal je v Garhwal Himalaji v Indiji in v Pakistanu in tudi tam na imenitne visoke skalne vršace, ki presejajo šest tisoč metrov višine, opravil v skalni vertikali izjemne plezalne vzpone: na gorah Trango Tower, Bagirati II in mitični gori Meru. Aktivno je sodeloval na več slovenskih himalajskih odpravah (Everest, Lotse, Čo Oju, Jalung Kang), čeprav mu oblika

*Franček Knez
v smeri
Puščica (VI+, 260 m)
v severni steni
Triglava
Foto: Janez Skok*

V smeri Puščica
Foto: Janez Skok

odprav ni najbolj ustrezala in so mu bili ljubši individualni vzponi v alpskem slogu.

Tu ne moremo naštevati Knezovih vzponov, ker preprosto ni prostora, niti ni to namen teh misli ob njegovem slovesu. Ob omenjenih vzponih, ki v svetovni alpinistični srenji brez zadržkov pomenijo vrhunske podvige, uspehi Frančka Kneza pa sodijo v sam ožji vrh, ne moremo prezreti, da je morda še največ skrajnih podvigov, ki ponekod presegajo meje normalno dosegljivega, udejanjil v domačih gorah, v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah. Na začetku osemdesetih je bila težavnostna lestvica v Alpah načeloma zaprta in omejena na VI stopenj. Zadnja, šesta stopnja je pomenila skrajne težave na meji padca.

Franček Knez se je na začetku držal teh načel in ker (očitno) sam skoraj nikoli ni imel vtisa, da se giblje na tej skrajni meji, je svoje smeri, tudi skrajno težke, ki so dejansko pomenile gibanje na robu človeških zmognosti, ocenjeval skoraj celo stopnjo nižje: navadno V+. Sam sem imel priliko izkusiti, kaj pomeni Frančkova V+. Z Bogdanom Biščakom, drugo pa z Radom Fabjanom, sva med prvimi ponavljala dve Frančkovi novi smeri, Zlatolasko v Široki peči, nato pa Rjavi pas v Rzeniku. Zaradi vertikalne strmice in izjemne krušljivosti je bilo plezanje v obeh smereh dejansko – če naj povem z eno besedo – strašljivo. Saj se drugače niti ne da povedati. Seveda, šlo je za tisto "grozljivo lepoto", ki človeka prestavlja v drugačno stanje bivanja in ga dviguje nad vse, kar si je mogoče razumno zamisliti in doživeti. V steni Rzenika se je v zadnjih letih v osrednjem delu, v območju, kjer je potekala smer Rjavi pas, skrušil velik podor in stena tam ni več dostopna.

Daljše snidenje in skupno plezanje sem s Knezom doživel v dolini Yosemite v ZDA, kjer smo v navezi z njim in Lidijo Painkiher preplezali novo smer v zloglasni steni El Capitan. Zamisel je bila Frančkova, ki je v veliki steni, v njenem skrajnem vzhodnem delu, kjer je stena že polovico nižja (prib. 450 m višine), "izvohal" sistem zajed in prehodnih skalnih trehuhov, kjer bi se dalo speljati novo smer. Bili smo za to in v treh dneh, z večernim vračanjem k vznožju stene, speljali novo smer *Čura mura*. Ob večernem ognju pod steno sem Frančka Kneza tudi osebno spoznal ter videl in začutil, s kakšno ponotranjeno spretnostjo se giblje ne le v skali, ampak tudi med drevjem v gozdu; kako sliši in razume običajnim očem in ušesom nevidno in neslišno govorico kamna in narave, kako se usklajeno staplja z njo in ga druge, zunanje in družbene stvari kaj bistveno ne zanimajo. Kako ga bolj razveselita lepa rogovila v gozdu ali kamen z izbranimi oblikami in kako je v tem naravnem svetu dejanski tihi in skromni modrec in čarovnik.

V njegovi knjigi *Ožarjeni kamen* niso popisani vsi vzponi, kljub temu je ta avtobiografski zapis veren prikaz zelo sugestivne in plezalno, pa tudi duhovno zelo posebne držbe, ki jo je v vsej svoji plezalni dejavnosti izpovedoval Franček Knez. Če tega nismo znali prej, pa lahko zdaj, ko nas je zapustil, v njem prepoznamo izjemno osebnost, ki jo spremljajo tudi vrline človeške pridnosti in vztrajnosti. Bolj kot vrhunski dosežek nekoga vzpona lahko za njegovo plezanje rečemo, da je bilo v celoti umetniško delo. V knjigi sta opisana tudi oba dogodka, za katera smo, vsaj pripadniki njegove plezalne generacije, vedeli iz pripovedovanja, odkrito

in neposredno pa je sam spregovoril šele v pripravi te knjige. Obe plezalni epopeji sta primer resnično skrajnih težavnostnih razmer in po moje sodita med legendarne podvige alpinizma nasploh. Pa čeprav gre v obeh primerih za "Frančkove plezalne epizode", ki se izmikajo običajnim modnim in atraktivnim podvigom, zato nimajo normativne teže, vredne pozornosti. Bolj kot to gre za notranji, plezalno šamanski stik človeka in gore sredi skrajnih razmer med živim obstojem in smrtjo.

Obe prigodi, o katerih sem zdaj nekaj več zvedel, čeprav sta relativno skopo opisani, sta me presunili. Gre za opis zadnjega vzpona v okviru velike in zahtevne odprave v južno steno Lotseja, morda najtežje stene na svetu, po višini pa četrte gore, ki jo je leta 1981 vodil pokojni Aleš Kunaver. Po hudih naporih so se fantje na gori morali ustaviti nekaj sto metrov pod vrhom. Kot zadnjo možnost, da bi prišli do roba stene, s čimer bi nazadnje izpolnili svoj cilj (prvi vzpon čez južno steno), sta Franček Knez in Vanja Matijevc krenila po vesinah levo od prvotno zarisane smeri in v vrtoglavem vzpenjanju nad osem tisoč metri dosegla greben in rob stene. Pogledala sta na drugo stran, pod Everest, a Franček se je raje odločil (pravilno), da se vrmeta po istih sledeh, čeprav ju je čakalo hazardersko sestopanje in spuščanje po snežnih napuščih in črni skali. V knjigi piše, da sta mu stena in vse okoli nje pustili silovit vtis. "Tako močan, da zanj ne najdem besed. Za kaj takšnega so preplitke, prazne. (...) Dolga leta sem molčal in zgodbo o plezanju v Lotseju nosil v sebi. Bal sem se, da

bi ji s pisanjem uničil vso veličino. A z leti jo je čas obklesal in silnost se je utrudila. Tudi prijatelje z odprave je raztrosil veter časa, tako kot trosi snežni prah po pobočjih južne stene. Ostali so le drobci, svetli, v dalji, kot takrat, ko upreš oči v jasno zvezdno nebo."

Podobno presunljiv je tudi opis vračanja iz Triglavske stene pozimi, potem ko sta z Lojzeto Cajzecom preplezala Črni graben. Med spuščanjem po Bavarski smeri se je Lojzetu pripravljeno sidrišče za spust ob vrvi odkrušilo in z vrvjo vred je odletel v globino. Franček Knez je ostal sam, s čelno svetilko, ki je v prihajajoči noči ugašala, in brez vrvi. Ko je nekaj časa ždel v zajedi, z vrvico pripet v klin, in so temni oblaki zastrli dolino, iz bukovega gozda v Vratih pa se je strahljivo oglašala sova, si je sredi mraza rekel: "Moram iz stene še pred jutrom, pa četudi bo to zadnje, kar bom še storil." Kako je sam, v snegu in ponoči, brez vrvi, prišel živ iz stene, si težko mislimo.

Nobena smrt ni lepa. Če do nje pride zaradi nesreče, ko je človek zdrav, poln volje in moči, je takšno slovo še težje. Kljub temu razumem odhod Frančka Kneza tudi drugače. Zadnja ura, ki ga je pričakala v svojem domačem okolju, v stiku s skalo in z zemljo, nas spomni na modrost starih arhaičnih kultur, v katerih se moški niso imeli za potomce staršev, ampak pripadnike naravnega okolja, gozda, ognja, skale. Od tam so prišli in ko je prišla ura, so se tja vrnili. V tem smislu me ob odhodu Frančka Kneza spremlja tudi prijazen občutek, brez jeze in odvečne bolečine. ●

Franček pri vrisovanju smeri pod Triglavsko steno
Foto: Janez Skok

